

Exploring the Social Implications of Family Sustainability: A Grounded Theory Study in Isfahan

Elahe Parvaresh¹, Seyed Naser Hejazi^{2*}, Mansour Haghghatian²

1. PhD Student, Department of Sociology, Deh.C., Islamic Azad University, Isfahan, Iran

2. Department of Sociology, Deh.C., Islamic Azad University, Isfahan, Iran

Received: 01 Jul 2025

Accepted: 06 Oct 2025

First Available: 07 Oct 2025

Final Publication: 21 Apr 2026

Keywords

Family sustainability; social implications; interactive–institutional cohesion; individual–social interconnectedness; grounded theory; Isfahan

ABSTRACT

This study aimed to identify and conceptualize the social implications of family sustainability within the socio-cultural context of Isfahan and to develop a grounded theoretical model of this phenomenon. A qualitative research design was employed using the systematic grounded theory approach. The fieldwork was conducted in Isfahan with 14 family specialists and experts selected through purposive–theoretical sampling. Data were collected via semi-structured in-depth interviews and analyzed through open, axial, and selective coding. MAXQDA software (version 2022) supported data organization and visualization. Credibility was ensured by member checking and external expert auditing of codes and interpretations. Analysis revealed that family sustainability is a multidimensional construct conceptualized as “family sustainability as future-oriented interactive–institutional cohesion.” Causal conditions included anomic socialization and couples’ social capital, while contextual conditions comprised family support and fragmented interaction. Intervening conditions such as dysfunctional interaction patterns and the structural pull of social media influenced the dynamic process. Key strategies enhancing family sustainability involved redefining the social system around family-centered policies and promoting rational partner selection. The ultimate outcome was “social system coherence,” manifested in improved societal integration, security, and collective stability. The findings indicate that sustaining families extends beyond internal dynamics and requires addressing broader socio-cultural and communicative structures. Strengthening couples’ social capital, reorienting social policies toward family centrality, and managing the influence of social media are essential to achieving resilient and cohesive families that contribute to overall social order and well-being.

How to cite:

Parvaresh, E., Hejazi, S. N., & Haghghatian, M. (2026). Exploring the Social Implications of Family Sustainability: A Grounded Theory Study in Isfahan. *Study and Innovation in Education and Development*, 6(1), 1-26.

* Corresponding Author:

Dr. Seyed Naser Hejazi

E-mail: Hejazinaser@yahoo.com

© 2026 the authors. Published by Institute for Knowledge, Development, and Research.

This is an open access article under the terms of the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) License.

EXTENDED ABSTRACT

INTRODUCTION

Family is universally acknowledged as the most fundamental social institution, shaping the moral and emotional fabric of society and sustaining social cohesion across generations (1). In the Iranian context, family stability is vital not only because of its cultural and religious significance but also due to its role in mitigating social vulnerabilities and fostering resilience in the face of rapid modernization (4, 7). Over the last few decades, Iranian families have undergone profound transformations influenced by structural and cultural shifts. Expanding higher education, especially among women, increased labor force participation, urbanization, and exposure to global values have redefined marital and familial roles (5, 8). These changes have coincided with rising divorce rates, delays in marriage, and the emergence of alternative cohabitation patterns, threatening the long-standing stability of the Iranian family (9).

One of the critical drivers of family instability identified in prior research is the erosion of effective socialization mechanisms. Modernization and weakened intergenerational transmission of life skills have left many young couples ill-prepared for the demands of married life (5, 20). Simultaneously, shifting gender dynamics and female breadwinning, while empowering women economically, can create new tensions when not accompanied by adaptive family role renegotiation (12-14). Alongside these gendered and structural challenges, technological disruption has transformed patterns of intimacy and communication. Social media and digital networks, though offering opportunities for connection, have also contributed to diminished face-to-face interaction and trust among spouses (16, 17). Yet, some scholars argue that technology, if navigated skillfully, can support marital satisfaction and strengthen families by improving access to education and relationship resources (19).

Given these complex and often contradictory dynamics, scholars increasingly emphasize the need for locally grounded and culturally sensitive frameworks of family sustainability (21, 22). Iranian studies show that trust, emotional support, and effective conflict management are pivotal protective factors (2, 10), yet these capacities remain underdeveloped in younger generations due to gaps in pre-marital education and social policy (3). While quantitative studies have contributed valuable correlational insights, they often fail to capture the deeply contextual and process-oriented nature of family sustainability. As a result, qualitative, interpretive inquiry is essential for understanding

how cultural heritage and modern social pressures interact to shape the family experience in contemporary urban Iran (15).

Isfahan, as a historically rich yet rapidly modernizing metropolis, provides an ideal case for such analysis. Its diverse social fabric and the interplay between traditional values and new cultural influences make it a unique site to explore the lived social meanings of family sustainability (2, 15). By applying a grounded theory approach, this study aims to uncover the social implications of family sustainability in Isfahan, contributing an indigenous conceptual model that can inform both academic understanding and practical family policy.

METHODS AND MATERIALS

This study employed a qualitative design with a systematic grounded theory methodology. The research fieldwork was conducted in Isfahan, and participants included 14 family specialists and experts with diverse professional backgrounds, selected through purposive–theoretical sampling to maximize conceptual variation. Data were collected using in-depth semi-structured interviews, allowing participants to share rich, experience-based insights on family dynamics and sustainability. Interviews were audio-recorded, transcribed verbatim, and analyzed through the three coding stages of grounded theory: open, axial, and selective coding. MAXQDA software supported data management, and rigor was ensured through member checking, peer debriefing, and external auditing by family studies scholars to validate emerging categories and interpretations.

FINDINGS

Data analysis revealed that family sustainability in Isfahan is a multidimensional and interactive construct best understood as “family sustainability as future-oriented individual–social cohesion.” Several causal conditions were identified. Central among these was anomic socialization, characterized by inadequate life skills training, generational value gaps, and dysfunctional educational systems that fail to prepare youth for stable marital roles. Respondents highlighted the weakening of religious and moral instruction and the prevalence of fragmented or contradictory cultural messages about marriage and family.

Another crucial causal dimension was the social capital of couples, encompassing mutual trust, emotional security, and supportiveness. Couples with strong interpersonal trust, confidentiality, and optimism about the relationship demonstrated higher resilience to external pressures. Contextual conditions also emerged, including the supportiveness of extended family systems and the contrasting fragmentation of intra-family interactions.

While extended kin could buffer economic and emotional stress, their interference sometimes created hidden tensions and dependency that undermined autonomy and harmony.

Intervening conditions further influenced the sustainability process. Two key categories were identified: dysfunctional interaction patterns, such as avoidance of open dialogue and conflict escalation, and the structural pull of social media networks, which often replace or disrupt direct communication. Participants expressed concern about digital comparison, emotional detachment, and infidelity risks associated with unregulated online engagement.

From these dynamics, families pursued key strategic responses to maintain stability. The most important included redefining the social system around family centrality—which means advocating for supportive social policies, pre-marital education, and value-based public discourse—and rational, informed mate selection, emphasizing deeper compatibility beyond superficial or purely emotional criteria. These strategies collectively aimed to foster an environment where marriage was both a personal choice and a socially reinforced institution.

The final theoretical outcome was described as “social system coherence.” When families could successfully integrate these strategies and navigate the identified risk factors, not only were individual marriages strengthened, but broader social cohesion, emotional security, and a sense of collective stability emerged as well.

DISCUSSION AND CONCLUSION

The findings underscore that family sustainability in modern Iranian urban contexts transcends simple intra-household dynamics and must be conceptualized as a socially embedded process. The identification of anomic socialization as a critical vulnerability aligns with research showing that modernization without adequate skill transmission disrupts intergenerational value continuity and contributes to fragile marital foundations (5, 20). Likewise, the emphasis on couple-level social capital and trust echoes previous Iranian national surveys linking communication competence and resilience to marital stability (2, 10) and parallels international findings on communication quality and satisfaction (16).

Importantly, the nuanced role of extended families and contextual supports adds depth to existing models. While supportive kinship networks have been recognized as protective factors (3), this study also highlights their potential to foster dependency and hidden conflict if not balanced with autonomy, adding a culturally specific insight to the

literature (21). Furthermore, the observed disruptive power of social media reinforces global concerns about digital intimacy erosion (1) but also points toward the urgent need for media literacy and adaptive digital communication practices in Iranian marital life (18).

Strategically, the call for rational mate selection and systemic family-centered policy complements earlier scholarship emphasizing the modernization of marital expectations while preserving core cultural values (14, 22). These insights support the growing consensus that hybrid models—merging indigenous moral frameworks with evidence-based skills and education—may be the most effective for sustaining families in transitional societies (1, 21).

Ultimately, this study contributes an indigenous, process-oriented theoretical model of family sustainability that bridges individual, relational, and societal dimensions. It underscores the need for policies that invest in youth socialization, strengthen pre-marital preparation, address gender equity constructively, and mitigate the destabilizing potential of digital technologies. By deepening understanding of the lived social implications of family life in a culturally dynamic city like Isfahan, the study provides actionable insight for sociologists, policymakers, and practitioners aiming to reinforce the resilience and coherence of Iranian families in the face of rapid socio-cultural change.

واکاوی دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده (مطالعه موردی: شهر اصفهان)

الهه پرورش^۱، سید ناصر حجازی^۲، منصور حقیقتیان^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

۲. گروه جامعه‌شناسی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

چکیده

این پژوهش با هدف شناسایی و تبیین دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده در بستر اجتماعی و فرهنگی شهر اصفهان و ارائه الگویی داده‌بنیاد از این پدیده انجام شد. این مطالعه با رویکرد کیفی و روش نظریه زمینه‌ای سیستماتیک صورت گرفت. میدان پژوهش شهر اصفهان بود و مشارکت‌کنندگان چهارده نفر از متخصصان و کارشناسان حوزه خانواده بودند که به‌صورت هدفمند - نظری انتخاب شدند. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته گردآوری شد. فرایند تحلیل شامل کدگذاری باز، محوری و گزینشی بود و برای مدیریت و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار MAXQDA استفاده شد. اعتبار یافته‌ها از طریق بازبینی اعضا و ارزیابی متخصصان بیرونی تأیید شد. تحلیل داده‌ها نشان داد پایداری خانواده در بستر مطالعه‌شده پدیده‌ای چندبعدی است که با عنوان «پایداری خانواده به‌مثابه همپیوندی فردی-اجتماعی افق‌مند» تعریف شد. شرایط علی شامل جامعه‌پذیری آنومیک و سرمایه اجتماعی زوجین، شرایط زمینه‌ای شامل حمایت‌گری خانواده و کنش متقابل گسسته، و شرایط مداخله‌گر شامل تعامل مختل‌گونه و کنش ساختاری شبکه‌های اجتماعی بودند. راهبردهای کلیدی برای تقویت پایداری خانواده شامل بازتعریف خانواده‌محور نظام اجتماعی و همسرگزینی عقلانیت‌مدار شناسایی شد. پیامد نهایی این فرایند «بسامانی نظام اجتماعی» از طریق ارتقای انسجام، امنیت و آرامش اجتماعی است. نتایج نشان می‌دهد پایداری خانواده صرفاً به عوامل فردی یا درونی محدود نمی‌شود و در تعامل پیچیده با ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و ارتباطی شکل می‌گیرد. برای تقویت این پدیده باید همزمان بر ارتقای سرمایه اجتماعی زوجین، بازطراحی سیاست‌های اجتماعی خانواده‌محور و مدیریت اثرات شبکه‌های اجتماعی تمرکز شود تا در نهایت انسجام و سلامت نظام اجتماعی پایدار گردد.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۱۴

تاریخ چاپ اولیه: ۱۴۰۴/۰۷/۱۵

تاریخ چاپ نهایی: ۱۴۰۵/۰۲/۰۱

کلیدواژه‌ها

پایداری خانواده؛ دلالت‌های اجتماعی؛ انسجام تعاملی - نهادی؛ همپیوندی فردی - اجتماعی؛ نظریه زمینه‌ای؛ اصفهان

شیوه ارجاع‌دهی:

پرورش، الهه، حجازی، سید ناصر، و حقیقتیان، منصور. (۱۴۰۵). واکاوی دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده (مطالعه موردی: شهر اصفهان). پژوهش و نوآوری در تربیت و توسعه، ۶(۱)، ۱-۲۶.

© ۱۴۰۵ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است.

انتشار این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است.

نویسنده مسئول:

دکتر سید ناصر حجازی

پست الکترونیکی: Hejazineser@yahoo.com

خانواده از دیرباز به‌عنوان اصلی‌ترین نهاد اجتماعی و نخستین بستر جامعه‌پذیری فرد، نقش بی‌بدیلی در بازتولید ارزش‌ها، انتقال هنجارها، کنترل اجتماعی و حفظ انسجام جامعه ایفا کرده است. دوام و استحکام خانواده نه تنها بر سلامت روانی و عاطفی اعضای آن اثرگذار است، بلکه شاخصی کلیدی برای پایداری اجتماعی، امنیت و رفاه عمومی به شمار می‌رود (1). در ادبیات جامعه‌شناسی، پایداری خانواده به توانایی این نهاد در ایفای پایدار نقش‌های حمایتی، تربیتی و عاطفی و مقابله با فشارهای بیرونی و درونی اشاره دارد (2). تغییر در ساختار و کارکرد خانواده می‌تواند به گسترش آسیب‌های اجتماعی، فرسایش سرمایه اجتماعی و افزایش بحران‌های هویتی و اخلاقی در سطح جامعه بینجامد (3).

تحولات اقتصادی، فرهنگی و فناورانه چند دهه اخیر، بنیان خانواده ایرانی را نیز دستخوش تغییر کرده است (4). افزایش تحصیلات عالی، به‌ویژه در میان زنان، مشارکت آنان در بازار کار، تغییر الگوهای معیشتی، و گسترش ارزش‌های فردگرایانه، ترکیب و پویایی خانواده را دگرگون ساخته است (5, 6). مطالعات نشان می‌دهد که کاهش اقتدار پدرسالارانه، فاصله گرفتن از الگوهای خانوادگی گسترده و حرکت به‌سوی خانواده هسته‌ای همراه با استقلال اقتصادی زنان و فرزندان، موجب بازتعریف نقش‌ها و افزایش سطح تعارضات درون خانواده شده است (7, 8). در کنار این تغییرات ساختاری، ضعف حمایت‌های اجتماعی و اقتصادی نیز فشار مضاعفی بر خانواده‌های ایرانی وارد کرده و توان تاب‌آوری آنها را در برابر مشکلات کاهش داده است (3).

یکی از شاخص‌های مهم دگرگونی خانواده در ایران افزایش بی‌ثباتی زناشویی و بالا رفتن نرخ طلاق است که هم‌زمان با تأخیر در سن ازدواج و ظهور اشکال جدید همزیستی رخ داده است (9). در حالی که خانواده سنتی ایران مبتنی بر پیوندهای خویشاوندی گسترده و حمایت شبکه‌های غیررسمی بود، در جامعه معاصر این پیوندها رو به ضعف نهاده و فردیت‌گرایی تقویت شده است (4, 7). جوانان امروز نسبت به نسل‌های گذشته معیارهای جدیدی در انتخاب همسر دارند که از رسانه‌های اجتماعی، تجربه‌های فردی و ارزش‌های جهانی متأثر است (5, 6). این تغییرات اگرچه می‌تواند به آزادی انتخاب و رضایت بیشتر کمک کند، اما در صورت نبود مهارت‌های ارتباطی و عاطفی، بی‌ثباتی و فرسایش روابط زناشویی را تشدید می‌کند (10, 11).

تأثیر تحولات جنسیتی نیز بسیار چشمگیر است. رشد اشتغال زنان و ایفای نقش نان‌آور در برخی خانواده‌ها علاوه بر استقلال مالی، گاه به برهم خوردن توازن قدرت و افزایش تعارض منجر شده است (12, 13). پژوهش‌ها نشان می‌دهند که در غیاب سیاست‌های حمایتی، تقسیم‌کار انعطاف‌پذیر و بازتعریف نقش‌های خانوادگی، اشتغال زنان می‌تواند به استرس مضاعف و تضعیف انسجام عاطفی منجر شود (7, 14). این مسئله در کلان‌شهرهایی مانند اصفهان که هم‌زمان با ارزش‌های سنتی و فشارهای زندگی مدرن دست و پنجه نرم می‌کنند، نمود بارزتری دارد (15).

رسانه‌های اجتماعی و فناوری‌های نوین ارتباطی نیز محیط خانواده را دگرگون کرده‌اند. دسترسی آسان به شبکه‌های اجتماعی مجازی موجب تغییر سبک ارتباط زوجین و فرزندان شده و به‌ویژه در خانواده‌های جوان، جایگزین بخشی از تعاملات حضوری و عاطفی شده است (16, 17). اگرچه فناوری می‌تواند فرصت‌های آموزشی و تسهیل ارتباط را فراهم آورد، نبود سواد رسانه‌ای و کنترل هیجانی می‌تواند زمینه‌ساز سوءظن، مقایسه‌های ناسالم و فرسایش اعتماد متقابل شود (18, 19).

در این میان، نقش سرمایه اجتماعی زوجین و کیفیت روابط عاطفی و ارتباطی آنها اهمیت دوچندان دارد (2, 3). پژوهش‌ها نشان داده‌اند که اعتماد، احترام متقابل، مهارت در حل تعارض، حمایت هیجانی و توانایی تطبیق با تغییرات، از عوامل بنیادین پایداری خانواده‌اند (10, 20). کاهش کارآمدی نهادهای سنتی تربیتی، ضعف آموزش پیش از ازدواج و ناکارآمدی الگوهای جامعه‌پذیری، جوانان را بدون مهارت‌های کافی وارد زندگی مشترک کرده و احتمال بی‌ثباتی را بالا برده است (5, 18).

از سوی دیگر، مطالعات بین‌المللی و بومی بر اهمیت پیوند ارزش‌های فرهنگی و دینی در تقویت دوام خانواده تأکید دارند. در ایران، اتکا به آموزه‌های اسلامی و بومی‌سازی الگوهای خانواده می‌تواند در برابر فرسایش هنجاری نقش حفاظتی ایفا کند (21, 22). چنین رویکردی امکان همسوسازی نیازهای نسل جدید با ارزش‌های اجتماعی و اخلاقی بومی را فراهم می‌سازد و می‌تواند مبنای سیاست‌گذاری پایدار قرار گیرد (1, 2).

همچنین بازتعریف شاخص‌های انتخاب همسر و شیوه‌های آموزش مهارت‌های ارتباطی و تاب‌آوری خانوادگی برای نسل جدید ضروری است. پژوهش‌های اخیر نشان داده‌اند که معیارهای عقلانی‌تر و ارتباطات سالم در فرایند همسرگزینی و زندگی مشترک می‌تواند ریسک فروپاشی خانواده را کاهش دهد (10, 11). در غیاب چنین اصلاحاتی، تغییرات سبک زندگی، فشار اقتصادی و کاهش حمایت‌های گسترده اجتماعی به افزایش طلاق و تضعیف انسجام منجر می‌شود (4, 7).

اصفهان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین کلان‌شهرهای ایران، با هویت فرهنگی و مذهبی دیرینه، اما درگیر فرایند پرشتاب مدرن‌شدن، بستر ارزشمندی برای مطالعه کیفی و زمینه‌ای پایداری خانواده است (15). این شهر به‌دلیل تنوع اجتماعی و برخورد همزمان سنت و مدرنیته، نمونه‌ای برجسته برای واکاوی لایه‌های عمیق دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده به‌شمار می‌رود. رویکردهای کمی گذشته اغلب قادر به درک این پیچیدگی نبوده‌اند و نیاز به پژوهش‌های تفسیری و داده‌بنیاد که بتوانند فرایندهای پویای درونی و بیرونی خانواده را آشکار کنند به‌شدت احساس می‌شود (2, 3).

در این چارچوب، ضرورت دارد با بهره‌گیری از دیدگاه متخصصان و تحلیل عمیق تجربه‌های زیسته آنان، الگویی بومی و متناسب با شرایط فرهنگی و اجتماعی ارائه شود که بتواند هم وضعیت موجود خانواده‌های شهری ایران را تبیین کند و هم راهکارهایی عملی برای سیاست‌گذاران و نهادهای حمایتی ارائه دهد (21, 22). چنین الگویی می‌تواند هم به فهم علمی دقیق‌تر این پدیده کمک کند و هم مبنای برنامه‌های تقویت مهارت‌های ارتباطی، آموزش پیش از ازدواج، اصلاح سیاست‌های حمایتی و مدیریت پیامدهای فناوری‌های نوین در خانواده قرار گیرد (11, 18).

هدف پژوهش حاضر شناسایی و تبیین دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده در بستر فرهنگی و اجتماعی شهر اصفهان و ارائه الگویی داده‌بنیاد برای ارتقای انسجام و دوام خانواده‌های ایرانی است.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر، نظریه زمینه‌ای است. نیومن^۱ نظریه زمینه‌ای را مجموعه‌ای از شیوه‌ها برای توسعه دادن نظریه‌ای استقرایی در مورد یک پدیده تعریف می‌کند. از نظر استراوس^۲ و کربین^۳ نظریه زمینه‌ای طرح پژوهش کیفی است که محقق بر اساس آن اقدام به تولید یک تبیین عام (نظریه) از یک فرایند، کنش یا تعامل که بر اساس دیدگاه شماری از مشارکت‌کنندگان شکل می‌گیرد می‌کند. در این پژوهش از رویکرد سیستماتیک نظریه زمینه‌ای استفاده شده است. رویکرد سیستماتیک نظریه زمینه‌ای بر استفاده از مراحل کدگذاری باز، محوری و گزینشی و ارائه پارادایم منطقی یا تصاویر بصری از تولید نظریه تأکید دارد. به عبارت دیگر، در این رویکرد محقق از طریق عمل نظام‌مند پژوهش، معانی موجود در داده‌ها را کشف و طی مراحل کدگذاری سه‌گانه‌ی مشخص (باز^۴، محوری^۵ و گزینشی^۶)، معانی کشف و استخراج شده را در ظرف‌های مقوله‌ای از قبل مشخص (مدل پارادایمی) می‌ریزد و نظریه داده‌بنیاد مرتبط با موضوع پژوهش و مبتنی بر واقعیت مشخص را ارائه می‌دهد.

میدان پژوهش کلان‌شهر اصفهان است. با توجه به هویت تاریخی - مذهبی این شهر، غنای اجتماعی و فرهنگی و شرایط گذار آن از الگوهای سنتی به شیوه‌های مدرن زندگی خانوادگی، می‌توان شهر اصفهان را محیطی متمایز و منحصر به فرد برای واکاوی دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده دانست. مشارکت‌کنندگان پژوهش چهارده (۱۴) نفر از متخصصان و کارشناسان حوزه خانواده در این شهر هستند. در پژوهش‌های با رویکرد کیفی گردآوری داده‌ها مستلزم ارتباط با افرادی است که نسبت به موضوع یا ابعاد مرتبط با آن شناخت عمیق و معتبر داشته باشند و بتوانند اطلاعاتی جامع و معنادار را در اختیار پژوهشگر قرار دهند. بر همین اساس، افراد انتخاب‌شده در این مطالعه از میان کارشناسان و متخصصانی گزینش شده‌اند که به دلیل تحصیلات، تجربه کاری یا مطالعاتی در حوزه خانواده از دانش و اطلاعات لازم برخوردار بوده‌اند. معیارهای انتخاب مشارکت‌کنندگان پژوهش شامل تخصص در حوزه خانواده [مانند مطالعات نظری مرتبط] و سابقه فعالیت حرفه‌ای در این عرصه [مانند مشاوره یا پژوهش‌های کاربردی خانواده] بوده است. این معیارها با هدف پوشش حداکثری تنوع در دیدگاه‌ها و دستیابی به داده‌های غنی و در نهایت رسیدن به اشباع نظری در نظر گرفته شده‌اند.

1. Neuman, L.

2. Strauss, A.

3. Corbin, J.

4. Open Coding

5. Axial Coding

6. Selective Coding

جدول ۱. مشخصات مشارکت‌کنندگان پژوهش

جنس	سن	تحصیلات	تخصص	سابقه کار
مرد	۶۹	دکتری	روان‌شناسی اجتماعی	۳۵
مرد	۶۲	دکتری	مطالعات خانواده	۳۲
مرد	۶۰	دکتری	مطالعات خانواده	۳۲
مرد	۶۰	دکتری	روان‌شناسی اجتماعی	۳۵
مرد	۴۵	دکتری	مطالعات خانواده	۱۸
زن	۴۷	دکتری	روان‌شناسی اجتماعی	۲۰
زن	۶۳	دکتری	مطالعات خانواده	۳۵
مرد	۶۴	دکتری	روان‌شناسی اجتماعی	۳۸
زن	۶۰	دکتری	جامعه‌شناسی خانواده	۳۰
مرد	۵۶	دکتری	جامعه‌شناسی خانواده	۳۰
مرد	۳۸	دکتری	روان‌شناسی اجتماعی	۱۸
مرد	۷۰	دکتری	مدیریت فرهنگی	۵۸
مرد	۵۲	دکتری	روان‌شناسی اجتماعی	۲۸
زن	۴۰	دکتری	روان‌شناسی اجتماعی	۱۸

شیوه نمونه‌گیری پژوهش حاضر از نوع هدفمند - نظری است. با مدنظر قرار دادن ماهیت پدیداری پژوهش کیفی و انتخاب مبتنی بر معیار نمونه از شیوه نمونه‌گیری هدفمند و با توجه به رویکرد روش‌شناسی مرحله کیفی (نظریه زمینه‌ای) از نمونه‌گیری نظری استفاده شده است. نمونه‌گیری نظری بر مبنای مفاهیمی انجام می‌شود که در فرایند تحلیل داده‌ها ظهور و تکوین می‌یابند. نمونه‌گیری نظری دارای ویژگی تراکمی یا انباشتی بوده مبتنی بر نمونه‌های پیشین و بر مبنای مفهوم مقایسه استوار می‌باشد. بر این اساس برای انتخاب افراد مورد مطالعه در پژوهش حاضر ابتدا مراجعه به آن‌ها به صورت هدفمند و در ادامه بر مبنای فرایند تحلیل داده در رویکرد سیستماتیک به صورت نظری انجام شده است. به عبارت دیگر نمونه‌گیری در فرایند جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها و با توجه به میزان اشباع مفاهیم و مقوله‌ها و شکل‌گیری نظریه داده‌بنیاد انجام گردید.

ابزار گردآوری داده‌ها مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته است. پروتکل مصاحبه شامل برخی پرسش‌های زمینه‌ای و مجموعه‌ای از پرسش‌های اصلی در ارتباط با محورهای مرتبط با موضوع مورد مطالعه در این مرحله بوده است. با توجه به اینکه مبنای اصلی گردآوری داده در روش نظریه زمینه‌ای نمونه‌گیری نظری است و این نوع نمونه‌گیری نیز بر مبنای مفاهیم ظهوریافته در فرایند تحلیل داده‌ها رخ می‌دهد؛ بنابراین علاوه بر پرسش‌های اصلی مربوط به پروتکل مصاحبه پرسش‌های دیگر در راستای این مفاهیم نیز به منظور دستیابی به اشباع داده‌ها و مفاهیم نیز مطرح و از افراد مورد مطالعه پرسیده شد. مصاحبه‌ها در یک فاصله زمانی شش ماهه به انجام رسید. زمان مصاحبه با هر یک از مشارکت‌کنندگان پژوهش بین چهل دقیقه تا یک ساعت بود.

به منظور تحلیل داده‌های از شیوه کدگذاری استفاده شد. کدگذاری فرایندی تحلیلی‌ای است که طی آن داده‌ها مفهوم‌گذاری می‌شوند و به هم می‌پیوندند تا نظریه را شکل دهند. در رویکرد سیستماتیک نظریه زمینه‌ای، کدگذاری شامل سه مرحله اصلی کدگذاری

باز، محوری و گزینشی است. در مرحله کدگذاری باز پژوهش‌گر اغلب با مفاهیم سروکار دارد، تمرکز اصلی کدگذاری محوری مقوله‌های [فرعی و اصلی] می‌باشند. در مرحله کدگذاری گزینشی ارتباط بین مقوله‌ها و به عبارت دیگر قضایا هستند که بروز و ظهور پیدا می‌کنند و محور اصلی کدگذاری در این مرحله محسوب می‌شوند. در این پژوهش نیز رویه تحلیل داده‌ها به این شکل بوده است که نخست مصاحبه‌ها پیاده‌سازی و متن حاصل از این پیاده‌سازی به صورت سطر به سطر کدگذاری و مفاهیم اولیه در راستای اهداف پژوهش مشخص شدند. در مرحله کدگذاری محوری نیز مفاهیمی که به لحاظ فضای مفهومی به هم مرتبط بودند ذیل مقولات فرعی و اصلی دسته‌بندی و ساماندهی شدند. قابل ذکر است یکی دیگر از اقدامات اصلی در مرحله کدگذاری محوری قرار دادن مقوله‌های اصلی پژوهش در قالب اجزای مدل پارادایمی بود. به این معنا که با توجه به ماهیت هر یک از این مقوله‌ها و ویژگی‌های مربوط به اجزای مدل پارادایمی (شرایط، عمل - تعامل و پیامد) ساماندهی مقوله‌ها بر مبنای این اجزا انجام شد. در مرحله کدگذاری گزینشی که با هدف یکپارچه‌سازی و پالایش داده‌ها برای ظهور مقوله اصلی پژوهش و ارائه نظریه داده‌بنیاد مبتنی بر واقعیت خاص و مشخص انجام می‌شود، ابتدا مقوله‌های اصلی شناسایی شده در مرحله کدگذاری محوری به منظور گزینش مقوله هسته یا مرکزی پژوهش ساماندهی و بر اساس فضای مفهومی این مقوله‌ها مقوله مرکزی یا هسته پژوهش انتخاب شد. در ادامه با استفاده از خط داستان برآمده از نتایج پژوهش رابطه بین مقوله‌های اصلی با مقوله مرکزی و همچنین ارتباط بین اجزای مدل پارادایمی تشریح شده است. شایان ذکر است برای مدیریت و تحلیل داده‌ها و همچنین بصری‌سازی رابطه بین مفاهیم و مقوله‌ها در چارچوب مدل پارادایمی از نسخه ۲۰۲۲ نرم‌افزار MAXQDA استفاده شد.

برای اعتباربخشی به یافته‌های و نتایج پژوهش از شیوه‌های رایج اعتباربخشی در روش نظریه زمینه‌ای استفاده شده است. به عبارت دیگر، منظور اعتباربخشی به داده‌ها و یافته‌های پژوهش از شیوه‌ها اعتباریابی توسط اعضا^۱ (دریافت بازخورد از مشارکت‌کنندگان) و تکنیک ارزیاب یا بازرس خارجی^۲ (کرسول و میلر^۳، ۲۰۰۰) استفاده شده است. به این معنا که در راستای تکنیک اعتباریابی توسط اعضا در مرحله کدگذاری باز در یک فرایند رفت و برگشتی صحت و درستی کدها و مفاهیم استخراج شده توسط تعدادی از مشارکت‌کنندگان پژوهش تأیید شد. در ارتباط با تکنیک ارزیاب یا بازرس خارجی، فرایند استخراج مفاهیم و مقوله‌های [فرعی و اصلی]، درستی تفاسیر و نتایج بر مبنای داده‌ها توسط یک نفر متخصص حوزه خانواده ارزیابی و مورد تأیید قرار گرفت. علاوه بر استفاده از تکنیک‌های مذکور برای اعتباربخشی به یافته‌های پژوهش، یک نفر آشنا به روش نظریه زمینه‌ای نیز بر مراحل کدگذاری، مفهوم‌سازی و گزارش نهایی پژوهش نظارت داشته است.

1. Member Check

2. Auditing

3. Miller, D. L

بر مبنای الزامات مرتبط با رویکرد سیستماتیک نظریه زمینه‌ای یافته‌های پژوهش در چهار بخش مجزا و مرتبط با هم شامل کدگذاری باز [مفاهیم اولیه]، کدگذاری محوری [مقولات فرعی و اصلی]، مقوله مرکزی و خط داستان ارائه شده است.

۱. شرایط علی: در پژوهش حاضر بر مبنای تفسیر مشارکت‌کنندگان پژوهش شرایط علی تعیین‌کننده مرتبط با دلالت‌های

اجتماعی پایداری خانواده به شرح جدول زیر مشخص شده‌اند:

جدول ۲. شرایط علی مرتبط با دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده

مفاهیم اولیه	مقوله فرعی	مقوله اصلی
بزرگ نبودن نقش ریش‌سفیدی / جدی نبودن نقش آموزش و پرورش نسبت به گذشته / جدی نبودن نقش خانواده نسبت به گذشته	رهاشده‌گی جامعه‌پذیری	جامعه‌پذیری آنومیک
ضعف جامعه‌پذیری / جامعه‌پذیری ناقص / تربیت غلط جامعه ایرانی / کژکارکردی نهاد مدرسه / ناقص بودن فرایند آموزش قبل از ازدواج	جامعه‌پذیری ناقص	
فقدان مهارت‌آموزی در جامعه‌پذیری / نادرست بودن جامعه‌پذیری دانش‌آموزان / سست شدن مهارت‌های زندگی در آموزه‌های آموزش و پرورش / سست شدن مهارت‌های خانواده	جامعه‌پذیری غیرمهارتی	
فوران نوجوانی / پایین آمدن سن بلوغ فرهنگی نوجوانی / بالا رفتن سن بلوغ اجتماعی	فوران نوجوانی	
آموزش مبتنی بر فرهنگ سکولاریسم / آموزش مبتنی بر فرهنگ لیبرالیسم / ضعف تربیت دینی	آموزش سکولار	
امید به یکدیگر / حمایت‌گری زوجین در زندگی / قابل تکیه بودن زوجین برای همدیگر / امنیت‌خواهی	حمایت‌گری	سرمایه اجتماعی
قابل اعتماد بودن زوجین / اعتماد داشتن / اعتقاد داشتن / احترام متقابل / رازداری / حفظ اسرار / امانت‌داری / نگاه خوش‌بینانه	اعتماد متقابل	زوجین
فرهنگ برقراری ارتباط / تعامل دوجانبه / تعامل مشترک به مثابه عامل پیش‌برنده / فرهنگ تعامل / آداب معاشرت	تعاملی بودن	

۱-۱. جامعه‌پذیری آنومیک: جامعه‌پذیری آنومیک به عنوان یکی از مقوله‌های مرتبط با شرایط علی دلالت‌های اجتماعی

پایداری خانواده در بستر مورد مطالعه بیانگر این است که فرایند انتقال ارزش‌ها، هنجارها و مهارت‌های زندگی در خانواده و سایر نهادهای جامعه‌پذیرکننده به شکلی ناقص، گسسته یا متعارض انجام می‌شود. در این وضعیت، خانواده‌ها یا نقش هدایت‌گری خود را رها کرده‌اند، یا تنها بخشی سطحی از ارزش‌ها را منتقل می‌کنند و یا توانایی آموزش مهارت‌های عملی همچون گفت و گو، حل تعارض و مسئولیت‌پذیری را به نحو مطلوب و موثر ندارند. پیامد چنین وضعیتی، رشد نسلی است که از یک‌سو با بحران هویت و تنش‌های دوره نوجوانی روبه‌روست و از سوی دیگر به دلیل نبود راهنمایی موثر، به سمت منابع بیرونی و گاه نامطمئن هنجاری (همسالان، رسانه‌ها، فضای مجازی) گرایش پیدا می‌کند. از سوی دیگر، آموزش رسمی سکولار که پیوندی ضعیف یا گسسته با هنجارها و ارزش‌های اجتماعی و دینی جامعه ما دارد، بر شدت این بحران می‌افزاید و شکاف ارزشی میان نسل‌ها را عمیق‌تر می‌کند. حاصل جمع این شرایط، بروز وضعیتی آنومیک در فرایند جامعه‌پذیری است که به سردرگمی هنجاری، ضعف در انسجام خانوادگی و افزایش فردگرایی افراطی منجر می‌شود. در چنین فضایی، تعارض‌های درون‌خانوادگی افزایش یافته و خانواده از ایفای نقش خود به‌عنوان نخستین و مهم‌ترین

کانون شکل‌دهی هویت و انسجام اجتماعی بازمی‌ماند، امری که نهایتاً پایداری خانواده را تضعیف کرده و آن را در معرض بی‌ثباتی و فروپاشی تدریجی قرار می‌دهد. مشارکت‌کنندگان پژوهش در این خصوص چنین روایت می‌کنند:

مصاحبه‌شونده (۲): «ببینید هم جامعه‌پذیری اولیه و جامعه‌پذیری ثانویه هر دو هم در نهاد خانواده و هم در نهاد مدرسه جامعه‌پذیری ناقص بوده است. یعنی جامعه‌پذیری سه عنصر دارد زبان کنش متقابل انسانی و تجربی عاطفی. هیچ کدام نهاد خانواده چه در نهاد مدرسه درست انجام نشده در جهت پایداری نهاد خانواده یعنی در بحث زبانش نگاه نکنید مثلاً یکی از صحبت‌های متداول که هست اینکه بین زن و شوهر بین من طلاق می‌دهم این جلوی بچه‌ای دارد اتفاق می‌افتد که حتی به شوخی هم می‌گویند مرحله جامعه‌پذیری مثلاً بچه در بخش زبان احساس می‌کند که پس خیلی انگار راحت است و یه چیز خیلی قابل دسترس است».

۱-۲. سرمایه اجتماعی زوجین: از دیگر شرایط علی مرتبط با دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده در بستر مورد مطالعه سرمایه اجتماعی زوجین است که نشان می‌دهد کیفیت روابط میان زوجین فراتر از ابعاد عاطفی یا اقتصادی، ریشه در ابعاد اجتماعی زندگی آن‌ها دارد. نخست، حمایت‌گری بیانگر توانایی زوجین در یاری‌رسانی به یکدیگر در موقعیت‌های دشوار و ایجاد حس تکیه‌گاه بودن است. دوم، اعتماد متقابل که اساس ثبات و پایداری رابطه را می‌سازد و موجب می‌شود زوجین نسبت به تصمیم‌ها، تعهدها و رفتارهای همدیگر احساس اطمینان کنند. سوم، تعاملی بودن که بر نقش گفت‌وگو، مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها و تعامل سازنده در حل مسائل خانوادگی تأکید دارد. ترکیب این مقوله‌ها شرط علی مهمی را برای پایداری خانواده ایجاد می‌کند؛ چرا که زوجینی که از سطح بالای حمایت، اعتماد و تعامل برخوردارند، قادرند در برابر فشارها و بحران‌های درونی و بیرونی خانواده ایستادگی کنند و انسجام خانوادگی را حفظ نمایند. در مقابل، فقدان یا ضعف سرمایه اجتماعی میان زوجین، بستر تعارض، بی‌اعتمادی و کاهش حمایت متقابل را فراهم کرده و مسیر بی‌ثباتی خانواده را هموار می‌سازد. مشارکت‌کنندگان پژوهش در این باره چنین نقل می‌کنند:

مصاحبه‌شونده (۷): «اخلاق برمی‌گردد به اینکه همدیگر درک نکنند و اون بده بستان‌ها همان سلام کردن و جواب دادن احوالپرسی کردن و جواب گرفتن ماست ید کاری فراتر از دیگری بهش دادن با رغبت انجام دادن و اینکه زیر بنای اخلاق برمی‌گردد به این بده بستان‌ها و ایجاد اعتماد می‌کند و اعتماد متقابل ایجاد می‌کند وقتی اعتماد ایجاد شود اون آسیب‌های اجتماعی خانواده را نمی‌تواند از پای در بیاورد وقت اون آسیب‌های اجتماعی زمینه ظهور و بروز نخواهد داشت پایداری خانواده قوی‌تر می‌شود». بدین ترتیب شرایط علی مذکور عوامل بینادینی هستند که زمینه تضعیف یا شکل‌گیری و تقویت انسجام خانوادگی و پایداری آن را فراهم می‌کنند. از یک سو، جامعه‌پذیری آنومیک موجب خلأ هنجاری و ارزشی در بین اعضای خانواده شده و زمینه‌ساز تعارض‌های نسلی، بحران هویت و کاهش انسجام درون خانوادگی می‌شود. از سوی دیگر، سرمایه اجتماعی زوجین نقش اساسی در تقویت پیوندهای خانوادگی دارد و همچون سپری در برابر فشارها و چالش‌های بیرونی و درونی عمل می‌کند. بدین ترتیب شرایط علی مرتبط با دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده در دو قطب ناهمگون قابل تفسیر است؛ ضعف جامعه‌پذیری به‌مثابه عامل تهدیدکننده و سرمایه اجتماعی

زوجین به عنوان عامل تقویت کننده. تعامل این دو مقوله بیانگر این است که پایداری خانواده نتیجه همزمان کاستی‌ها یا قوت‌های موجود در فرایند جامعه‌پذیری و کیفیت سرمایه اجتماعی زوجین است.

۲. شرایط زمینه‌ای: بر مبنای تفسیر مشارکت‌کنندگان پژوهش شرایط زمینه‌ای مرتبط با دلالت‌های اجتماعی پایداری

خانواده به شرح جدول زیر مشخص شده‌اند:

جدول ۳. شرایط زمینه‌ای مرتبط با دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده

مفاهیم اولیه	مقوله فرعی	مقوله اصلی
فرهنگ رفت و آمد در گذشته/ فرهنگ حمایت‌گری/ فرهنگ مراقبت/ سنت حفظ خانواده/ مراسم‌های مراقبت از خانواده‌ها نوین	مراقبت	حمایت‌گری خانواده
حمایت مالی از خانواده‌های نوین/ رفع نیازهای اولیه/ پشتیبانی مالی/ هدیه دادن/ تأمین جهیزیه/ تأمین مسکن برای زوجین	حمایت مادی	
ارتباطات درون خانوادگی/ برگزاری مراسم جشن و شادی/ روابط مبتنی بر عاطفه/ حمایت احساسی و عاطفی	حمایت عاطفی	
رفتار نقابی/ نقاب زدن/ رفتارهای ریاکارانه/ نقش بازی کردن زوجین/ عدم شفافیت زوجین/ پنهان‌کاری	ریاکاری رفتاری	کنش متقابل گسسته
سختگیری اصفهانی‌ها در تعاملات و ارتباطات/ اختلال رابطه‌ای/ بی‌اعتمادی/ ضعف تعاملات و ارتباطات/ اختلال رابطه‌ای	اختلال رابطه‌ای	

۱-۲. حمایت‌گری خانواده‌ها: مقوله حمایت‌گری خانواده در قالب یکی از شرایط زمینه‌ای دلالت‌های اجتماعی پایداری

خانواده نشان می‌دهد که بستر اصلی دوام و ثبات روابط خانوادگی در گروه سازوکارهای حمایتی است که خانواده برای اعضای خود فراهم می‌آورد. این حمایت‌گری پیرامون سه مقوله فرعی صورت‌بندی شده است؛ نخست، مراقبت که به توجه عملی به خانواده‌های نوین و مراقبت از آن‌ها در سال‌های اول زندگی اشاره دارد. دوم، حمایت مادی که از طریق تأمین نیازهای اقتصادی و معیشتی تحقق می‌یابد و نقش مهمی در کاهش تنش‌ها و ایجاد ثبات زندگی [بالاخص در اوایل زندگی] ایفا می‌کند؛ و سوم، حمایت عاطفی که بنیان پیوندهای درونی خانواده است و با ایجاد محبت، همدلی و پشتیبانی روانی، انسجام اعضای خانواده را تقویت می‌کند. در مقام یک شرط زمینه‌ای، حمایت‌گری خانواده بستری فراهم می‌کند که در آن عوامل علی چون سرمایه اجتماعی زوجین یا جامعه‌پذیری آنومیک مجال بروز و اثرگذاری می‌یابند. حمایت‌گری خانواده، نه تنها محیطی مساعد برای انتقال ارزش‌ها و تقویت اعتماد میان اعضای خانواده ایجاد می‌کند، بلکه همچون سپری در برابر فشارهای بیرونی و درونی عمل کرده و زمینه‌ساز پایداری خانواده در طول زمان می‌شود. مشارکت‌کنندگان پژوهش در خصوص حمایت‌گری خانواده این‌گونه روایت کرده‌اند:

مصاحبه‌شونده (۱): «سنت‌های تشکیل خانواده به ادامه خانواده و پایداری این سنتها بسیار مهم است. مثلا در اصفهان

شما می‌بینید بعد از عروسی زوج خانواده‌های فامیل به اینها هدیه می‌دهند مراسم برگزار می‌شود این سنت است برای حفظ خانواده‌ای که اول خیلی چیزها رو شاید کمبود داشته باشد یا منابع مالی آن کم باشد.»

مصاحبه‌شونده (۱۵): «یک سری مولفه‌های فرهنگی در جامعه ایرانی است که مختص خودش است و خیلی می‌تواند باعث ثبات شود در خانواده ایرانی و یک سری مولفه‌ها هست که می‌تواند این رو اتخاذ نکند و در اصل باعث یک سری آسیب‌ها بشود مثل فرهنگ حمایت و مراقبت».

۲-۲. کنش متقابل گسسته: مقوله «کنش متقابل گسسته» در زمره شرایط زمینه‌ای پایداری خانواده، به وضعیتی اشاره دارد که تعاملات میان اعضای خانواده از پیوستگی، صداقت و کارآمدی لازم برخوردار نیست. در این وضعیت، روابط درون خانوادگی به جای آن که بر پایه گفت‌وگوی سازنده و اعتماد متقابل طرفین شکل گیرد، با نوعی شکاف و گسست همراه می‌شود. این مقوله پیرامون دو مقوله فرعی تعریف شده است؛ نخست، ریاکاری رفتاری که نشان‌دهنده رفتارهای دوگانه و غیرصادقانه در خانواده است؛ حالتی که افراد در ظاهر نقش‌های خانوادگی را ایفا می‌کنند، اما در عمل، ارزش‌ها و تعهدات لازم را رعایت نمی‌کنند. دوم، اختلال رابطه‌ای که به ناتوانی زوجین یا اعضای خانواده در برقراری ارتباط موثر، مدیریت تعارض‌ها و حل مسائل مشترک اشاره دارد، وضعیتی که منجر به سوءتفاهم‌های مکرر، فاصله عاطفی و کاهش همبستگی می‌شود. بدین ترتیب، این مقوله نشان می‌دهد که فقدان تعامل سالم و صادقانه، بستر تضعیف پایداری خانواده را فراهم کرده و مسیر بی‌ثباتی و فرسایش روابط خانوادگی را هموار می‌کند. به‌عنوان یک شرط زمینه‌ای، کنش متقابل گسسته محیطی نامساعد برای بروز و اثرگذاری عوامل علی فراهم می‌سازد و موجب می‌شود حتی ظرفیت‌هایی چون سرمایه اجتماعی و حمایت‌گری خانواده کارکرد واقعی خود را از دست دهند. مشارکت‌کنندگان پژوهش در خصوص کنش متقابل گسسته چنین نقل کرده‌اند:

مصاحبه‌شونده (۳): «یکی از پروسه‌های رفتاری بودن این است که رفتارهای ریاکارانه داریم مثلاً در خانه به فلان منصب فحش می‌دهیم بعد می‌گوییم سر کلاس درس نری بگویی‌ها. در خانه مثلاً قبلاً ماهواره داشتن میگفتن نری بگی ماهواره داری یا این بحث دروغ است و نقاب زدن است خیلی راحت نقاب می‌زنیم برای اینکه اون زمینه رو حفظ کنیم و عدم ثبات می‌شود و این رفتار نقابی باعث بی‌ثباتی خانواده می‌شود اگر صاف و شفاف شدی زندگی استوار می‌شود».

بر این اساس می‌توان گفت شرایط زمینه‌ای مرتبط با دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده، به مجموعه عواملی اشاره دارند که محیط و بستر لازم برای شکل‌گیری و اثرگذاری عوامل علی را فراهم می‌کنند. یکی از این شرایط، حمایت‌گری خانواده است که با ابعاد مراقبت، حمایت مادی و عاطفی فضایی امن و پایدار برای اعضای خانواده ایجاد می‌کند و امکان تقویت سرمایه اجتماعی زوجین را فراهم می‌سازد. در مقابل، کنش متقابل گسسته، با ابعاد ریاکاری در رابطه و اختلال رابطه‌ای نشان‌دهنده تعاملات ناقص و غیرصادقانه میان اعضای خانواده است که انسجام درونی خانواده را تضعیف کرده و کارکرد عوامل علی مثبت و سازنده را محدود می‌کند. به این ترتیب شرایط زمینه‌ای نقش تعیین‌کننده‌ای در فراهم آوردن محیط مناسب برای ظهور و اثرگذاری عوامل علی دارند و وجود یا فقدان آن‌ها، مسیر پایداری خانواده را تسهیل یا تضعیف می‌کند.

۳. شرایط مداخله‌گر: بر اساس تفسیر مشارکت‌کنندگان پژوهش شرایط مداخله‌گر مرتبط با دلالت‌های اجتماعی پایداری

خانواده در بستر مورد مطالعه به شرح زیر مشخص شدند.

جدول ۴. شرایط مداخله‌گر مرتبط با دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده

مفاهیم اولیه	مقوله فرعی	مقوله اصلی
نرخ پایین مکالمات زناشویی/ فقدان گفت و گو بین زوجین/ عدم شکل‌گیری گفت و گو/ ناکامی در رابطه کلامی/ فقدان تکنیک گفت و گو در خانواده	اختلال در ارتباط کلامی	تعامل مختل‌گونه
تعاملات ناقص/ فقدان تکنیک گفت و گو در خانواده/ ضعف گفت و گو/ همدلانه/ کم شدن ارتباطات خانواده/ کم شدن تعاملات/ الگوی نارکآمد تعاملی	فرسایش تعاملات اثربخش	
فقدان صمیمیت در رابطه/ کاهش دلبستگی/ عدم توجه به یکدیگر/ قهر/ سرزنش/ بی‌احترامی/ انتقادهای غیرمنصفانه/ رابطه خصمانه	تعامل غیرهمدلانه	
جذابیت پلتفرم‌های مجازی اجتماعی/ شبکه‌های اجتماعی به مثابه فضای رفع نیاز/ جذابیت شبکه‌های اجتماعی	جذابیت شبکه‌های اجتماعی	کشش ساختاری شبکه‌های اجتماعی
پاسخگویی سریع و راحت در شبکه‌های اجتماعی/ شکل‌گیری سریع تعامل در شبکه‌های اجتماعی/ سرعت عمل شبکه‌های اجتماعی/ حساسیت‌زدایی شبکه‌های اجتماعی از مسائل/ تنوع در شبکه‌های اجتماعی	سرعت‌مندی شبکه‌های اجتماعی	
اراده‌مندی در شبکه‌های اجتماعی/ آزادی در شبکه‌های اجتماعی/ قدرت انتخاب مخاطب در رسانه‌های اجتماعی/ عدم التزام به کنترل خود در شبکه‌های اجتماعی/ شبکه‌های اجتماعی به مثابه حریم شخصی	اراده‌مندی در شبکه‌های اجتماعی	

۱-۳. تعامل مختل‌گونه: مقوله «تعامل مختل‌گونه» به عنوان یکی از شرایط مداخله‌گر مرتبط با دلالت‌های اجتماعی

پایداری خانواده، به شیوه‌های اشاره دارد که می‌توانند کیفیت اثرگذاری شرایط علی و زمینه‌ای را بر خانواده تغییر دهند. این مقوله پیرامون سه مقوله فرعی اختلال در ارتباطات کلامی، فرسایش تعاملات اثربخش و تعامل غیرهمدلانه تعریف شده است. اختلال در ارتباطات کلامی که نشان‌دهنده ضعف در گفت‌وگو، انتقال پیام و درک متقابل میان اعضای خانواده است؛ و تعارض‌های کوچک را به بحران‌های بزرگ تبدیل می‌کند. فرسایش تعاملات اثربخش که بیانگر کاهش تدریجی ظرفیت خانواده در استفاده از الگوهای ارتباطی سازنده و راه‌حل‌محور است؛ به گونه‌ای که حتی حمایت‌گری یا سرمایه اجتماعی موجود نمی‌تواند به درستی فعال شود. سوم، تعامل غیرهمدلانه نیز زمانی رخ می‌دهد که اعضای خانواده بدون درک عاطفی و همدلی با یکدیگر برخورد می‌کنند و روابط خانوادگی به سمت سردی، بی‌تفاوتی یا حتی خصومت سوق پیدا می‌کند. به عنوان شرط مداخله‌گر «تعامل مختل‌گونه» می‌تواند اثر شرایط علی منفی همچون جامعه‌پذیری آنومیک را تشدید کرده و کارکرد شرایط زمینه‌ای مثل حمایت‌گری را تضعیف کند؛ بنابراین این مقوله نقشی کلیدی در تعدیل و جهت‌دهی به پیامدهای عوامل مختلف دارد و نشان می‌دهد که در حضور سرمایه اجتماعی و حمایت‌گری خانواده، نبود تعامل سالم می‌تواند مسیر پایداری خانواده را به سوی شکنندگی و بی‌ثباتی سوق دهد. مشارکت‌کنندگان پژوهش در این خصوص چنین روایت می‌کنند:

مصاحبه‌شونده (۲): « یک پژوهش انجام شده که نرخ مکالمات زناشویی کمتر از ۱۷ دقیقه در روز است، گفتگو صورت

نمی‌گیرد این گفتگو باعث صمیمیت می‌شود. وقتی گفتگو صورت نمی‌گیرد منجر به مسائل عدیده‌ای می‌شود ناکامی در رابطه با کلامی را به وجود خواهد آورد و ناکامی در رابطه با کلامی هم طلاق عاطفی را به وجود خواهد آورد»

۲-۳. کشش ساختاری شبکه‌های اجتماعی: از دیگر مقوله‌های مرتبط با شرایط مداخله‌گر در بستر مورد مطالعه

«کشش ساختاری شبکه‌های اجتماعی» است که به ظرفیتی اشاره داد که شبکه‌های اجتماعی در ایجاد جاذبه، تغییر سبک زندگی و بازتعریف روابط خانوادگی ایفا می‌کنند. این مقوله در راستای سه مقوله فرعی جذابیت شبکه‌های اجتماعی، سرعت‌مندی شبکه‌های اجتماعی و اراده‌مندی در شبکه‌های اجتماعی تعریف شده است. نخست، جذابیت شبکه‌های اجتماعی با فراهم کردن سرگرمی، تنوع محتوایی و ارتباطات گسترده، به گونه‌ای عمل می‌کنند که می‌توانند بخشی از نیازهای عاطفی یا اجتماعی افراد را جایگزین تعاملات خانوادگی کنند. دوم، سرعت‌مندی شبکه‌های اجتماعی ریتم و آهنگ زندگی زناشویی و ارتباطات را دگرگون می‌سازد؛ به گونه‌ای که تعاملات کوتاه، سریع و لحظه‌ای جایگزین گفت‌وگوهای عمیق و پایدار می‌شوند و فرصت تقویت پیوندهای عمیق خانوادگی کاهش می‌یابد. سوم، اراده‌مندی در شبکه‌های اجتماعی نشان‌دهنده آن است که در این فضا امکان و فرصت فعالیت و کنشگری افراد و همچنین عدم التزام آن‌ها به کنترل خود به حدی است که در فضای واقعی این بستر و فرصت برای آن‌ها به این اندازه فراهم و مهیا نیست. بنابراین، کشش ساختاری شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان یک شرط مداخله‌گر می‌تواند نقش دوگانه ایفا کند: از یک سو امکان ارتباط و اطلاع‌رسانی را تقویت نماید و از سوی دیگر، در صورت نبود سواد رسانه‌ای و مدیریت هوشمندانه، به عامل تضعیف‌کننده روابط و انسجام خانوادگی بدل شود و در نتیجه منجر به فرسایش پایداری خانواده شود. مشارکت‌کنندگان پژوهش در خصوص کشش ساختاری شبکه‌های اجتماعی این‌گونه نقل می‌کنند:

مصاحبه‌شونده (۹): « باید بپردازیم به اینکه شبکه‌های اجتماعی تنوع و وسعت و تکثر آنها اون هم در فضای امروز خوب

می‌بینیم که هم شدت آن و عمق تاثیر آن بسیار زیادتر از سایر نهادها مجموعه‌های فرهنگی و اجتماعی به لحاظ سنتی هست که می‌بینیم که گاهی اوقات یک کلیپ در سطح فضای مجازی در شبکه‌های اجتماعی کلاً شیرازه یک خانواده را ممکن است به هم بریزد و یا بالعکس اون را تقویت کند به خاطر سرعت عملشون و جذابیت آنها و اون عناصری که برایشان به کار می‌رود اون‌ها خیلی می‌تواند تأثیر پایدار داشته باشد.»

در مجموع شرایط مداخله‌گر در الگوی داده‌بنیاد دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده در قالب تعامل مختل‌گونه بستر روابط خانوادگی را دچار سردی و ناکارآمدی می‌سازد و مانع از آن می‌شود که حمایت‌گری خانواده یا سرمایه اجتماعی زوجین به شکل مطلوب اثرگذار باشند. در کنار آن کشش ساختاری شبکه‌های اجتماعی بخشی از ظرفیت ارتباطی و عاطفی خانواده را به فضای مجازی منتقل کرده و در بسیاری موارد جایگزین تعاملات رودرو می‌شود. این دو مقوله نشان می‌دهند که در عصر حاضر، پایداری خانواده تنها به عوامل علی و زمینه‌ای وابسته نیست، بلکه شدت و کیفیت اثرگذاری این عوامل به‌شدت تحت تأثیر شرایط مداخله‌گر قرار دارد. به

عبارت‌دیگر، تعاملات مختلف‌گونه و نفوذ شبکه‌های اجتماعی می‌توانند روندهای مثبت درون خانواده را تضعیف و روندهای منفی را تشدید کنند و از این طریق مسیر حرکت خانواده را به سوی بی‌ثباتی هدایت کنند.

۴. پدیده اصلی [پایداری نهاد خانواده]: در این مطالعه بر مبنای تفسیر مشارکت‌کنندگان پژوهش «پایداری به

مثابه انسجام تعاملی - نهادی افق‌دار خانواده» به عنوان پدیده اصلی پژوهش شناسایی شده است:

جدول ۵. پدیده اصلی [پایداری خانواده]

مفاهیم اولیه	مقوله فرعی	مقوله اصلی
دوره طولانی کنار هم بودن / دوره طولانی زندگی مشترک / طول مدت ازدواج / طول زندگی مشترک	زیست مشترک افق‌دار	پایداری به مثابه انسجام
خانواده متکی به خود / نهاد دارای کارکرد / کارکردها و توانایی خانواده / توانایی حل مشکلات درون خانواده / عبور از چالش‌ها و مشکلات / غلبه بر چالش‌ها و مشکلات / توانایی در حل و فصل مشکلات / میزان تعهد خانواده به کارکردها / برنامه‌ریزی خانواده برای کارکردها	خانواده کارکردگرا	تعاملی - نهادی افق‌دار خانواده
به رسمیت شناختن همه اعضای خانواده / هویت داشتن اعضای خانواده / احساس امنیت در خانواده	هویت‌مندی خانوادگی	
پایداری به مثابه ارتباط خوب و صمیمانه زوجین / تداوم عشق و علاقه / کاهش جدایی / کاهش گسست	پیوستگی زیست صمیمانه	
کاهش افت و خیز / ثبات در طول زمان / خانواده به مثابه نهاد کیفی / حفظ هویت کامل و جامع خانواده / حفظ فرایند خانواده	پایداری ساختاری - معنایی خانواده	
دارا بودن تفاهم و تعامل سازنده برای تکامل همدیگر / اشتراک مفهومی و معنایی در هدف‌های زندگی / هموار نمودن استقرار و استحکام برای پذیرش همدیگر / خانواده به مثابه تعهد طرفینی	تفاهم تعهدی زوجین	
فقدان تنازع / فقدان تنش / نبود اختلاف / هموار نمودن فضای آرام و کم تنش / کاهش تنش / فارغ بودن خانواده از عوامل تخریبی	پایداری به مثابه تنش‌زدایی	
اعتقاده به خانواده و همسر / باور ماندن در زندگی / باور ساختن / باور زندگی کردن با مشکلات و خوشی‌ها	پایداری به مثابه باورمندی ساختن	

۱-۴. پایداری به مثابه انسجام تعاملی - نهادی افق‌دار خانواده: این مقوله خانواده را نه صرفاً یک نهاد زیستی

یا عاطفی، بلکه یک کل منسجم و آینده‌نگر می‌بیند که در بستر تعاملات درونی و پیوندهای نهادی شکل می‌گیرد و تداوم می‌یابد. در واقع، این مقوله بیانگر وضعیت و کیفیتی است که در آن خانواده به‌عنوان یک واحد اجتماعی، همزمان دارای انسجام درونی، هماهنگی تعاملی و ثبات نهادی است. این پدیده نه تنها شامل روابط روزمره و صمیمانه میان اعضای خانواده است، بلکه مولفه‌های ساختاری و معنایی خانواده را نیز در برمی‌گیرد و بر افق بلندمدت پایداری خانوادگی تأکید دارد. در واقع، پدیده اصلی نشان‌دهنده وضعیت خانوادگی است که از انسجام درونی، هماهنگی تعاملی و ثبات نهادی برخوردار است و اعضای آن [به ویژه زوجین] برای دستیابی به اهداف مشترک و بلندمدت زندگی، در تعامل مستمر و متعهدانه با یکدیگر قرار دارند.

مصاحبه‌شونده (۵): «نکته اول به نظرم طول مدت زندگی مشترک است به این معنا که چند سال این‌ها با هم زندگی

می‌کنند طول زمان اینجا تعیین‌کننده است. سال‌های زندگی مشترک قاعدتاً از این حیث خانواده پایدار خانواده‌ای هست که طول زمان بیشتری رو به صورت مشترک زندگی کند و بتواند به پایداری و خودش ادامه بدهد این یک جنبه ای هست و جنبه دیگر هم شاید برمی‌گردد به مسئله کارکردهای خانوادگی. به این معنا که مثلاً اگر خانواده یکی از کارکردهاش تربیت است یا تامین نیازهای زیستی

است، خانواده‌های پایدار و به تعریف موفق به تعبیری که خانواده‌هایی که بتوانند این کارکردها را ارائه بدهند و تامین بکنند و دچار کژکارکرد یا عدم کارکرد نشوند»

مصاحبه‌شونده (۱۰): «اینکه بنیادهای ارتباطی بین اعضای خانواده به اندازه کافی مستحکم باشد یعنی احساس امنیت

در آن خانواده در آن باشد. احساس صمیمیت وجود داشته باشد و خانواده هویت داشته باشد و همه اعضای خانواده را به عنوان یک نهاد و موجود زنده به رسمیت بشناسد اینا باعث می‌شود که شما چیز پایدار داشته باشید. طبیعتاً ظهور این می‌تواند این باشد که شما هم در میزان ارتباط و هم در دوام ارتباط هر دو تا باید با هم باشند یعنی یک ارتباط صمیمی وجود داشته باشد هم اون رابطه درش تعهد وجود داشته باشد و هم باید اینها استمرار و دوام داشته باشد هر صدای اینا اگر اتفاق بیفتن شما می‌بینید که پایداری خانواده اتفاق افتاده.»

می‌توان این‌گونه جمع‌بندی کرد که پایداری خانواده به مثابه انسجام تعاملی - نهادی افق‌دار، بیانگر این است که انسجام، هماهنگی و ثبات خانواده به هیچ وجه یک ویژگی فردی یا لحظه‌ای نیست، بلکه محصول تعاملات پویا، تعهد مشترک، مدیریت موثر فشارهای محیطی و بازتولید مستمر ارزش‌ها و معناهای خانوادگی در طول زمان است. این پدیده، خانواده را به‌عنوان یک واحد اجتماعی مقاوم، انعطاف‌پذیر و آینده‌نگر معرفی می‌کند که توانایی مدیریت تغییرات، کاهش تنش‌ها و استمرار روابط سالم و موثر را دارد.

۵. راهبردها [عمل - تعامل‌ها]: راهبردهای مرتبط با دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده در بستر مورد به شرح جدول

زیر است:

جدول ۶. راهبردهای مرتبط با دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده

مفاهیم اولیه	مقوله فرعی	مقوله اصلی
برنامه‌ریزی در جهت بهبود معیشت خانواده/ برنامه‌ریزی در جهت بهبود وضعیت اشتغال/ برقراری تعادل بین کار و زندگی زنان	ارتقاء پایداری اقتصادی خانواده	بازتعریف خانواده‌محور نظام اجتماعی
تغییر حرکت مراسم‌های تجردی به سمت مراسم‌های خانوادگی/ برگزاری رویدادهای سازمانی خانواده محور/ ضرورت فعالیت‌های نهادی مبتنی بر خانواده‌محوری/ تعریف فعالیت‌های مشترک خانوادگی/ خانواده‌محور شدن فعالیت‌های رویدادی/ برگزاری جشن‌ها به صورت خانوادگی/ مهیا نمودن بستر برای خانواده	بازتعریف خانواده‌محور فضای عمومی و نهادی	
تسهیل ازدواج موفق/ ضرورت تشابه فرهنگی زوجین/ ضرورت جمع فرهنگی بین زوجین/ همسرگزینی مبتنی بر تعامل موثر/ همسرگزینی مبتنی بر رعایت اصول اجتماعی	همسرگزینی واقعیت‌مدار	همسرگزینی عقلانیت‌مدار
همسرگزینی مبتنی بر شناخت/ همسرگزینی مبتنی بر ارزیابی عقلانی/ همسرگزینی مبتنی بر مشورت/ همسرگزینی مبتنی بر آشنایی جدی و سازنده	همسرگزینی عقلانی	

۱. بازتعریف خانواده‌محور نظام اجتماعی: راهبرد «بازتعریف خانواده‌محور نظام اجتماعی» بر آن است که ساختارها

و سیاست‌های اجتماعی به‌گونه‌ای بازتنظیم شوند که خانواه در مرکز آن قرار گیرد و نقش محوری در انسجام و پایداری جامعه ایفا کند. این راهبرد پیرامون دو مقوله فرعی تعریف شده است. نخست، ارتقاء پایداری اقتصادی خانواده که بر تقویت بنیان‌های معیشتی و حمایت از توان مالی خانواده تأکید دارد؛ زیرا امنیت اقتصادی، پیش‌شرطی برای ایفای نقش‌های تربیتی، عاطفی و فرهنگی خانواده است.

سیاست‌های اشتغال‌زایی، حمایت از والدین شاغل، بیمه‌ها و خدمات اجتماعی در این بعد اهمیت ویژه‌ای دارند. دوم، بازتعریف خانواده‌محور فضای عمومی و نهادی که به بازآرایی محیط‌های آموزشی، رسانه‌ای، فرهنگی و حتی شهری بر اساس تقویت جایگاه خانواده اشاره دارد. این مقوله بر این نکته تأکید دارد که نهادهای اجتماعی نباید در تضاد یا رقابت با خانواده عمل کنند، بلکه باید مکمل و پشتیبان آن باشند. در مجموع این راهبرد نشان می‌دهد که برای پایداری خانواده صرفاً نمی‌توان بر ظرفیت‌های درونی آن تکیه کرد، بلکه ضروری است ساختارهای کلان اجتماعی نیز در خدمت ارتقاء کارکردها و انسجام خانواده قرار گیرند. مشارکت‌کنندگان پژوهش در این خصوص چنین نقل کرده‌اند:

مصاحبه‌شونده (۶): «همه نهادها از آموزش و پرورش تا صدا و سیما گرفته تا سازمان‌های فرهنگی باید اساساً داشته باشیم باید فعالیت‌ها مبتنی بر خانواده محوری باشد به عنوان مثال آگه قرار است سازمانی مراسم بگیرد با خانواده دعوت بگیرد اساساً مراسم‌های تجردی باید حرکتش تغییر کند به سمت برنامه‌های خانواده.»

۲. همسرگزینی عقلانیت‌مدار: راهبرد «همسرگزینی عقلانیت‌مدار» بر این نکته تأکید دارد که انتخاب همسر یکی از نقاط کانونی برای شکل‌گیری خانواده باثبات و پایدار است و باید از رویکردهای صرفاً احساسی و لحظه‌ای فاصله گرفته و بر پایه عقلانیت، شناخت و واقع‌بینی استوار شود. این راهبرد شامل دو مقوله فرعی «همسرگزینی واقعیت‌مدار» و «همسرگزینی عقلانیت‌محور» است. نخست، همسرگزینی واقعیت‌مدار که بر در نظر گرفتن شرایط واقعی زندگی مانند موقعیت اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و ظرفیت‌های فردی و خانوادگی تأکید می‌کند. این مقوله به افراد کمک می‌کند تا با درک درست از محدودیت‌ها و امکانات، انتخابی معقول و متناسب با واقعیت‌های زندگی داشته باشند. دوم، همسرگزینی عقلانیت‌محور که بر بررسی آگاهانه معیارهای اساسی همچون همخوانی ارزشی، تناسب شخصیتی، توانایی‌های ارتباطی و چشم‌انداز مشترک آینده تمرکز دارد. این مقوله نشان می‌دهد که ازدواج موفق و پایدار حاصل سنجش عقلانی و آگاهانه است، نه صرفاً جاذبه‌های اولیه یا فشارهای بیرونی. در مجموع این راهبرد بر آن است که عقلانیت در فرایند همسرگزینی می‌تواند بنیان خانواده را از آغاز محکم‌تر سازد و زمینه‌ساز پایداری آن در برابر چالش‌های اجتماعی و فردی باشد. مشارکت‌کنندگان پژوهش در این رابطه این‌گونه روایت کرده‌اند:

مصاحبه‌شونده (۵): «در مورد الگوهای همسرگزینی به شدت اثربخش است به این معنا که هرچه بتواند الگوی همسرگزینی کاملتر و دقیقتر و جامعتری بشود و مبتنی بر شناخت مبتنی بر تعامل سازنده و مبتنی بر رعایت اصول فرهنگی و اجتماعی باشد و هنجارها را تامین بکند خوب قاعدتاً به پایداری خانواده کمک می‌کند.»

راهبردهای مرتبط با پایداری خانواده بیانگر آن هستند که تحقق خانواده منسجم و پایدار نیازمند اقداماتی هم‌زمان در دو سطح کلان و خرد است. در سطح کلان، بازتعریف خانواده‌محور نظام اجتماعی بر این اصل تأکید دارد که ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی باید در خدمت تقویت خانواده قرار گیرند و شرایطی فراهم کنند که خانواده بتواند نقش تربیتی، عاطفی و اجتماعی خود را به درستی ایفا نماید. در سطح خرد، همسرگزینی عقلانیت‌مدار به انتخاب آگاهانه، متناسب و مبتنی بر شناخت صحیح شرایط و ویژگی‌ها

اشاره دارد؛ انتخابی که از همان آغاز می‌تواند بنیان خانواده را در برابر فشارها و چالش‌ها مقاوم و مستحکم سازد. در مجموع، این راهبردها نشان می‌دهند که پایدار خانواده تنها با تقویت ظرفیت‌های درونی زوجین ممکن نیست، بلکه نیازمند بازسازی ساختاری در سطح جامعه و تصمیم‌گیری‌های سنجیده در آغاز زندگی خانوادگی است؛ به‌گونه‌ای که خانواده به‌عنوان نهادی محوری و پایدار در متن جامعه بازتولید شود.

۶. پیامدها: پیامد دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده و راهبردهای مرتبط با آن در بستر مورد مطالعه به طور مشخص بسامانی نظام اجتماعی است.

جدول ۷. پیامدهای مرتبط با دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده

مفاهیم اولیه	مقوله فرعی	مقوله اصلی
افزایش مشارکت اجتماعی / افزایش همکاری اجتماعی / افزایش همبستگی اجتماعی / تقویت اعتماد اجتماعی / شکل‌گیری تعامل مثبت با دیگران	تقویت انسجام اجتماعی	بسامانی نظام اجتماعی
پایداری جامعه / ایجاد ثبات اجتماعی / نشاط و جوشش در محیط اجتماعی / رشد اجتماعی / سلامت جامعه	ارتقاء پایداری اجتماعی	
افزایش تفاهم در خانواده / افزایش تعادل در خانواده / استحکام خانواده / افزایش آرامش خانواده / نشاط خانوادگی / سلامت خانواده	استحکام نهاد خانواده	
شکل‌گیری مصالحه بین افراد / آرام بخش نمودن فضای شهر / احساس رضایت از محیط بیرون	آرامش اجتماعی	
کاهش سرقت / کاهش اعتیاد / کاهش فرار از منزل / کاهش بزهکاری / کاهش آسیب اجتماعی / ارتقاء امنیت اجتماعی	امنیت اجتماعی	

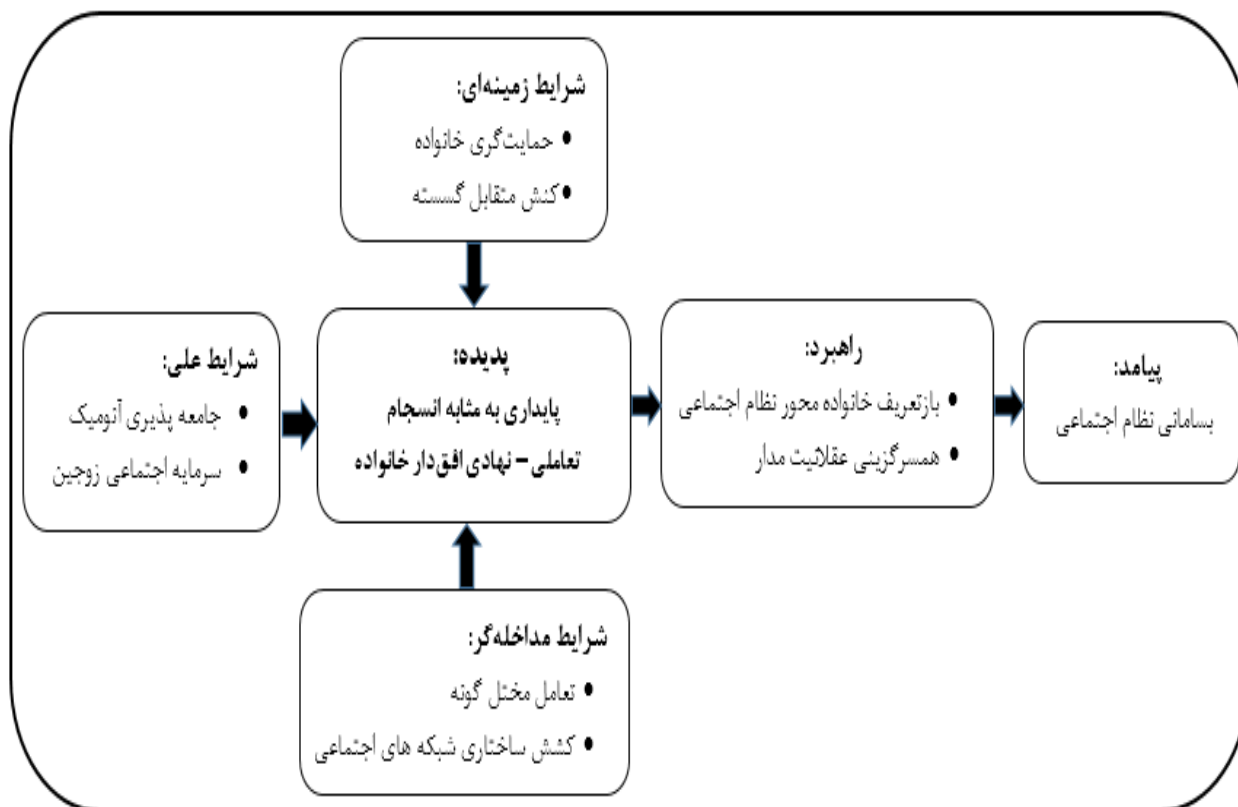
۱-۶. بسامانی نظام اجتماعی: مقوله «بسامانی نظام اجتماعی» نشان می‌دهد خانواده‌های پایدار نه تنها به حفظ و ارتقای انسجام داخلی خود کمک می‌کنند، بلکه تأثیر قابل توجهی بر سلامت و نظم کلی جامعه دارند. این پیامد شامل چند بعد است؛ نخست، «تقویت انسجام اجتماعی» که از طریق روابط قوی و تعاملات متعهدانه اعضای خانواده، پیوندهای اجتماعی محلی و شبکه‌های حمایت جمعی را تقویت می‌کند و جامعه‌ای همبسته ایجاد می‌کند. دوم، «ارتقای پایداری اجتماعی» دلالت بر این دارد که خانواده‌های پایدار با بازتولید ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی، بنیان‌های جامعه را در برابر فشارهای فرهنگی، اقتصادی و سیاسی مستحکم می‌کنند. سوم، «استحکام نهاد خانواده» که از فروپاشی یا تضعیف خانواده جلوگیری کرده و به تثبیت بنیان‌های اجتماعی و اخلاقی کمک می‌کند. در نهایت، «آرامش و امنیت اجتماعی» نمایانگر این است که خانواده‌های پایدار با کاهش تعارضات و ناهنجاری‌ها، امنیت روانی و اجتماعی جامعه را افزایش می‌دهند و زمینه را برای زندگی جمعی مسالمت‌آمیز فراهم می‌کنند. بدین ترتیب، پایداری خانواده به‌عنوان یک عامل کلیدی، نه تنها انسجام و ثبات درونی خود خانواده‌ها را تضمین می‌کند بلکه به بهبود بسامانی و پایداری کل نظام اجتماعی نیز منجر می‌شود. مشارکت‌کنندگان پژوهش در این خصوص چنین روایت کرده‌اند:

مصاحبه‌شونده (۶): «در بحران‌های اجتماعی و سیاسی خانواده‌ها می‌تواند ایفای نقش کند خوب هرچه خانواده‌ها تحکیم پیدا کنند نگرش‌هایشان به هم نزدیک می‌شود خود به خود به جامعه انتقال پیدا می‌کنند. به صورت زنجیروار نهاد خانواده به عنوان

تک سلول می‌تواند سلول‌ها را با هم زنجیر کند، وقتی این اتفاق افتاد پس جامعه یک جامعه پویاست زنده و در عین حال کم آسیب هست و بزهکاری در آن کاهش پیدا می‌کند تندخویی‌ها و فرار از خانه همش کاهش پیدا می‌کند»

۷. الگوی پارادایمی: الگوی پارادایمی طرحی برای سازماندهی داده‌هاست که مقوله‌های فرعی و اصلی را به یک ایده یا

پدیده مرکزی متصل می‌کند. این مدل نشان‌دهنده روابط میان یک پدیده علل و پیامدهای آن، شرایط مداخله‌ای و راهبردهایی است که در آن پدیده حضور دارند و به منظور تسهیل، کشف یا ساخت روابط میان پدیده‌ها، مفاهیم و مقوله‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد.

شکل ۱. الگوی داده‌بنیاد دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که پایداری خانواده در بستر اجتماعی و فرهنگی شهر اصفهان پدیده‌ای چندلایه و پویاست که تحت تأثیر مجموعه‌ای از شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر قرار دارد. تحلیل داده‌ها نشان داد جامعه‌پذیری آنومیک، سرمایه اجتماعی زوجین، حمایت‌گری خانواده، کنش متقابل گسسته، تعامل مختل گونه و کنش شبکه‌های اجتماعی نقش تعیین‌کننده‌ای در کیفیت انسجام خانوادگی دارند. همچنین مقوله مرکزی «پایداری خانواده به مثابه همپیوندی فردی - اجتماعی افق‌مند» آشکار ساخت که خانواده پایدار نه صرفاً حاصل روابط درونی بلکه برآمده از پیوند ارگانیک با لایه‌های کلان اجتماعی و فرهنگی است. این نتایج همسو

با بسیاری از مطالعات داخلی و خارجی است که نشان داده‌اند تحولات ساختاری و ارزشی، بنیان خانواده را در معرض تغییرات جدی قرار داده است (4, 7, 8).

یکی از نتایج اصلی پژوهش، برجسته‌سازی نقش جامعه‌پذیری ناقص و آنومیک به‌عنوان تهدیدی برای پایداری خانواده بود. ضعف نهادهای تربیتی و انتقال ناکامل مهارت‌های زندگی به نسل جدید باعث می‌شود که جوانان بدون آمادگی لازم وارد زندگی مشترک شوند و در مواجهه با بحران‌ها آسیب‌پذیر باشند. این یافته با پژوهش‌های (20) و (5) همخوانی دارد که نشان دادند فرآیند مدرنیزاسیون و گسست نسلی منجر به افزایش ناپایداری خانوادگی شده است. همچنین مطالعات (17) درباره سناریوهای آینده خانواده در ایران تأکید می‌کنند که در صورت تداوم ضعف جامعه‌پذیری و کاهش پایبندی به سنت‌ها، روند فروپاشی کارکردهای خانواده تشدید خواهد شد.

از سوی دیگر، سرمایه اجتماعی زوجین به‌عنوان عامل تقویت‌کننده روابط خانوادگی و انسجام عاطفی نقش محوری داشت. یافته‌ها نشان داد اعتماد متقابل، حمایت‌گری و تعامل سازنده از مهم‌ترین مؤلفه‌هایی هستند که توان خانواده را در مواجهه با فشارهای بیرونی افزایش می‌دهند. این موضوع با نتایج (10) همخوان است که نشان داد معیارهای همسرگزینی، مهارت‌های ارتباطی و تاب‌آوری خانوادگی پیش‌بینی‌کننده پایداری زناشویی‌اند. همچنین (2) با تحلیل داده‌های ملی به این نتیجه رسید که سرمایه اجتماعی و کیفیت تعاملات زوجین از مهم‌ترین شاخص‌های پایداری خانواده ایرانی است. یافته‌های (16) نیز در سطح بین‌المللی نشان داد کیفیت ارتباطات زناشویی در میان زوجین کره‌ای نقش تعیین‌کننده‌ای در رضایت و ثبات زندگی خانوادگی دارد، که همگرایی میان داده‌های بومی و جهانی را تأیید می‌کند.

شرایط زمینه‌ای نظیر حمایت‌گری خانواده و کنش متقابل گسسته، نتایج دوگانه‌ای در پایداری خانواده داشت. از یک‌سو، حمایت‌های مادی، عاطفی و فرهنگی خانواده‌های گسترده موجب ایجاد ثبات در خانواده‌های جوان شد و از سوی دیگر، ضعف در تعاملات صادقانه و شفاف درون خانواده، به تضعیف پیوندها منجر گردید. این یافته با مطالعه (3) همسو است که نشان داد حمایت‌های خانوادگی و اجتماعی می‌توانند به‌عنوان عامل تقویت‌کننده در برابر فشارهای بیرونی عمل کنند. همچنین (21) با طراحی مدل پایداری خانواده مبتنی بر آموزه‌های اسلامی، بر اهمیت نقش سازگاری، محبت و خدامحوری در تحکیم روابط خانوادگی تأکید کرد. در مقابل، پژوهش (9) درباره نگرش جوانان به ازدواج سفید نشان داد ضعف تعاملات خانوادگی و عدم شفافیت روابط از جمله زمینه‌های مهم افزایش بی‌ثباتی است.

یافته‌ها در خصوص شرایط مداخله‌گر نیز نشان داد که تعامل مختل‌گونه و کشش شبکه‌های اجتماعی تأثیر بسزایی در تضعیف یا تقویت خانواده دارند. نبود گفت‌وگوی مؤثر میان زوجین و جایگزینی ارتباطات مجازی با تعاملات رودررو، خطر فروپاشی پیوندهای خانوادگی را افزایش داده است. این نتیجه با مطالعات (18) درباره نقش درمان‌های نوین در ارتقای سازگاری خانوادگی همخوان است.

که بر ضرورت تقویت مهارت‌های ارتباطی و تعاملی تأکید داشت. همچنین (1) در بررسی جامع خود از پایداری خانواده نشان داد ضعف در کیفیت تعاملات و نفوذ رسانه‌های نوین از تهدیدهای جدی برای بنیان خانواده به شمار می‌رود.

یافته‌های این پژوهش همچنین بر اهمیت راهبردهای عقلانیت‌محور در همسرگزینی و بازتعریف خانواده‌محور نظام اجتماعی تأکید داشتند. این نتایج با پژوهش (10) هم‌راستا است که نشان داد انتخاب همسر عقلانی‌تر و مبتنی بر شناخت دقیق می‌تواند از عوامل مهم پیش‌بینی‌کننده پایداری زناشویی باشد. همچنین (14) نشان داد نابرابری جنسیتی و فقدان مشارکت عادلانه میان زوجین از موانع اصلی پایداری خانوادگی است. از این رو، بازتعریف نظام اجتماعی و تقویت سیاست‌های حمایتی خانواده‌محور ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.

مطالعه حاضر در نهایت بر پیامد اصلی «بسامانی نظام اجتماعی» تأکید داشت. نتایج نشان داد پایداری خانواده نه تنها موجب تحکیم روابط درونی می‌شود، بلکه انسجام اجتماعی، کاهش آسیب‌های اجتماعی و ارتقای امنیت روانی جامعه را نیز در پی دارد. این نتیجه با یافته‌های (22) همخوان است که بر پیوند میان سلامت خانواده و نظم اجتماعی از منظر حقوقی تأکید می‌کند. همچنین (6) نشان داد رابطه میان مدرنیته و خانواده‌گرایی در اصفهان به گونه‌ای است که کاهش پایداری خانوادگی، تهدیدی مستقیم برای انسجام اجتماعی به شمار می‌رود.

به‌طور کلی، یافته‌های این پژوهش نشان دادند که پایداری خانواده در ایران، به‌ویژه در کلان‌شهرهایی چون اصفهان، محصول تعاملی پیچیده میان ارزش‌های سنتی و تحولات مدرن است. این نتایج همسو با مطالعات جهانی است که تغییرات فرهنگی، فردگرایی و فشارهای اقتصادی را عوامل کلیدی در شکل‌دهی به وضعیت خانواده می‌دانند (11، 12). بنابراین، هر گونه مداخله در حوزه خانواده باید به‌طور همزمان ابعاد فردی، اجتماعی و نهادی را در نظر بگیرد تا به پایداری واقعی و بلندمدت منجر شود.

این پژوهش اگرچه توانست تصویری عمیق از دلالت‌های اجتماعی پایداری خانواده در شهر اصفهان ارائه دهد، اما دارای محدودیت‌هایی نیز بود. نخست، محدودیت جغرافیایی مطالعه تنها در شهر اصفهان باعث می‌شود تعمیم نتایج به سایر مناطق ایران با احتیاط صورت گیرد. دوم، استفاده از مصاحبه‌های کیفی و تمرکز بر دیدگاه متخصصان، اگرچه غنای تحلیلی را افزایش داد، اما امکان بررسی عمیق تجارب زیسته خانواده‌های عادی را محدود کرد. سوم، تغییرات سریع اجتماعی و فرهنگی و تأثیرپذیری خانواده از پدیده‌های نوظهور نظیر رسانه‌های دیجیتال، ممکن است در آینده نزدیک یافته‌های کنونی را تحت‌الشعاع قرار دهد.

با توجه به محدودیت‌ها، انجام مطالعات مشابه در سایر کلان‌شهرها و مناطق روستایی برای مقایسه الگوهای پایداری خانواده ضروری است. همچنین، ترکیب رویکردهای کیفی و کمی می‌تواند درک جامع‌تری از عوامل مؤثر بر پایداری خانواده فراهم آورد. پژوهش‌های آینده می‌توانند بر تحلیل نقش فناوری‌های نوین و رسانه‌های اجتماعی در تحولات خانواده متمرکز شوند. علاوه بر این، مطالعه تجربیات زیسته زوجین و نسل‌های مختلف در کنار دیدگاه متخصصان، تصویر کامل‌تری از پایداری خانواده ارائه خواهد کرد.

یافته‌های این پژوهش می‌تواند در تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های حمایتی در حوزه خانواده مورد استفاده قرار گیرد. تقویت آموزش مهارت‌های زندگی، بازتعریف نقش‌ها در خانواده بر مبنای عدالت جنسیتی، حمایت‌های اقتصادی از زوجین جوان، و توسعه سیاست‌های خانواده‌محور در نهادهای اجتماعی از جمله اقداماتی است که می‌تواند به تحکیم بنیان خانواده و افزایش انسجام اجتماعی منجر شود. همچنین طراحی برنامه‌های فرهنگی و رسانه‌ای برای بازنمایی ارزش‌های خانواده و ترویج الگوهای ارتباطی سالم ضروری است.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازین اخلاق

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

منابع

1. Koenig HG, VanderWeele TJ, Petet JR. Marital and Family Stability. 2024;254-80. doi: 10.1093/oso/9780190088859.003.0014.
2. Heidari H, Jahani Dolatabad E, Chitsaz MJ, Gholich M. Family Stability and Strength and the Factors Affecting It: Secondary Analysis of National Family Survey Data. Family and Research Quarterly. 2024;21(65):23-44.
3. Abbasi R, Pourjabali R, Zolfaghar K. Sociological Analysis and Interpretation of Factors and Barriers to Strengthening the Family Foundation (From the Perspective of Experts and Clients of the Zanjan City Family Court). Scientific-Research Quarterly of Applied Family Therapy. 2022;3(1):402-25. doi: 10.61838/kman.aftj.3.1.20.
4. Baghi M, Abbasi-Shavazi MJ. Household Dynamics in Iran: A Study of Four Decades of Changes in Family and Household Structure. Iranian Demography Association Journal. 2020;15(30):203-30.
5. Afsharkohan J, Rezaeian M. Intergenerational Comparison of the Relationship between Value System and Attitude towards Family Stability. Sociology of Social Institutions. 2018;5(12):293-326.
6. Emami P, Hashemianfar SA, Haghghatian M. Explaining the Relationship between Modernity and Familism in Isfahan City. Sociology of Social Institutions. 2018;5(11):227-51.
7. Kazemipour S. Family Transformations in Contemporary Iran with an Emphasis on Marriage and Divorce. Scientific Quarterly of "Research on Deviations and Social Issues". 2022;4:95-126.

8. Chitsaz MJ. The Iranian Family and Socio-Cultural Transformations: A Generational Analysis. *Bi-quarterly Journal of Iranian Social Issues*. 2023;14(1):89-112. doi: 10.61186/jspi.14.1.89.
9. Rasouli E. Youth's Attitude Towards White Marriage (Ezdevaj-e Sefid). *Afaq-e Olum-e Ensani Monthly*. 2021;5(15):51-70.
10. Yazdani F, Shafieabadi A, Heidari H. Predicting Marital Stability Based on Mate Selection Criteria, Communication Skills, and Family Resilience. *Journal of Islamic Studies in the Field of Health*. 2020;4(1):69-78.
11. Wang X, Li Q, Chen Z, Fang X. Stress Perception and Marital Instability Across the Family Life Cycle: An Actor-Partner Perspective. *Family Process*. 2025;64(1). doi: 10.1111/famp.70018.
12. Akanle O, Nwaobiala UR. Changing but Fragile: Female Breadwinning and Family Stability in Nigeria. *Journal of Asian and African Studies*. 2019;55(3):398-411. doi: 10.1177/0021909619880283.
13. Khadivi S, Noughani M, Mazloun Khorasani M. Women's Employment and Family Stability: Presenting a New Approach to Conflicts in Previous Research. *Women's Research Journal, Institute for Humanities and Cultural Studies*. 2022;13(3):45-73.
14. Mehrabi M. Explaining the Role of Gender Inequality in Family Stability (Case Study: Women in Bandar Abbas City). *Scientific-Research Quarterly of Islamic Lifestyle*. 2023;7(2):76-84.
15. Pourjabali R, Azimi L, Ahmadpour Parvizian J. Studying the Relationship between Development Idealism and Changes in Family Structure (Case Study: Tabriz City). *Scientific-Cultural-Educational Journal of Women and Family*. 2022;17(60):251-73.
16. Yoo J. Gender role attitude, communication quality, and marital satisfaction among Korean adults. *Journal of Family Studies*. 2020;28(3):1-18. doi: 10.1080/13229400.2020.1791230.
17. Hasheminejad S, Eyvazi MR, Hājīāni E, Goljāni Amīzekhīz I. Future Scenarios of the Family in Iran. *Quarterly Journal of the Women and Family Social Cultural Council*. 2018;21(81):47-82.
18. Hashemizadeh Fs, Atashpour H, Farhadi H. Comparison of the Effectiveness of Paradox TimeTable Cure and Acceptance and Commitment Therapy Matrix on Family Adaptability and Mental Well-Being in Women with Marital Conflicts. *Shenakht*. 2025;11(6):106. doi: 10.32598/shenakht.11.6.106.
19. Maarefvand A, Shafiabady A. Effectiveness of Shafie-Abadi's Multidimensional Model Training on Enhancing Occupational Well-being and Quality of Work Life among Teachers in Qom City. *International Journal of Education and Cognitive Sciences*. 2024;4(4):21-30. doi: 10.61838/kman.ijecs.4.4.3.
20. Dehdast K, Ghobadi S. Explaining the Indicators of Disruption in the Iranian Family Affected by the Modernization Process: A Qualitative Meta-Analysis. *Quarterly Journal of Counseling Culture and Psychotherapy*. 2020;11(43):121-58.
21. Mahmoudzadeh A, Yousefi Z, Golparvar M. Designing a Family Stability Model Based on Islamic Teachings. *Islamic Research Journal on Women and Family*. 2019;7(17):33-74.
22. Youri Z, Yaghouti E. Principles Governing Family Health and Stability from the Perspective of Jurisprudence and Positive Law. *Quarterly Journal of Legal Studies*. 2024(17):19-38.